

Greig is reislustig; het kijkt goed om zich heen en Doreen maakt haar aantekeningen en foto's; zo stel ik me dat althans voor.

Reisnotities maken nog geen boek, hoe uitgewerkt ze ook zijn. Het eerste stuk behandelt architectuur en huisraad in de Republiek (2-85), het tweede de factorijen en vestigingen van de WIC (89-145) en de VOC (149-296). Daarin wordt herhaaldelijk gewezen op overeenkomsten tussen architectuur in Nederland en overzee, maar dit is niet uitgewerkt in een theorie. Constateren is één, systematisch aantonen twee. Doreen Greig verzamelde haar gegevens consciëntieus, maar zij slaagde er niet in een samenhangend boek te schrijven. Wanneer men een conclusie, evaluatie of alleen maar een samenvatting verwacht, breekt de tekst abrupt af. *Reluctant Colonists* is dan ook een degelijke architectuurbeschrijving, geen architectuurgeschiedenis. De bibliografie wemelt van verbasterde titels van Nederlandse werken. Zelfs titels van werken in het Engels zijn niet steeds correct, bijvoorbeeld Coolhaas, W. P. *A Critical Study on Dutch Colonial History* (The Hague, 1980) is ten rechte *A Critical Survey of Studies on Dutch Colonial History* Second edition revised by G. J. Schutte (The Hague, 1980). Dat is wel enigszins anders. Bovendien ontbreken verwijzende noten geheel, terwijl herhaaldelijk wordt nagelaten de bron te vermelden van afbeeldingen die uit eigentijdse werken zijn overgenomen. Doreen Greig deed geen archiefonderzoek; zij baseerde haar boek weliswaar op eigen waarneming, maar op secundaire literatuur. Het meest recente werk dat ze in haar bibliografie noemt, verscheen in 1982, vijfjaar voor het uitkomen van haar boek. In die jaren verschenen er belangrijke publikaties, ook in het Engels, over de Nederlanders overzee. Tenslotte komen er naast verbasteringen van Nederlandse eigennamen veel drukfouten voor. Ik heb het gevoel dat er bij de productie van dit boek iets mis is gegaan. Heeft Doreen Greig de drukproeven niet gecorrigeerd of niet meer kunnen corrigeren? In elk geval heeft de Nederlandse uitgever, Van Gorcum en Co te Assen, zitten dutten. Hij had het boek niet zo slordig op de markt mogen brengen. Tot slot een positieve opmerking: er is een index.

H. K. s'Jacob

R. de Smet, *Hadrianus Beverlandus (1650-1716). Non unus e multis peccator. Studie over het leven en werk van Hadriaan Beverland* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, klasse der letteren, L, nr. 126; Brussel: Paleis der Academiën, 1988, 187 blz., ISBN 90 6569 393 9).

De auteur is een overtuigd beoefenaar van de klassieke filologie. Hij laat zijn verhandeling dan ook beginnen met een pleidooi voor het in praktijk brengen van wat hij noemt de hoofddoelstelling van deze wetenschap; het toegankelijk maken voor andere disciplines van de neo-latijnse literatuur. Tegenover de lezer (*Ad Lectorum*) klaagt hij dat de beoefenaars van die andere disciplines zoals geschiedenis, filosofie, theologie, psychologie, onvoldoende gebruik maken van de enorme schat aan oude drukwerken en handschriften die in het post-klassieke latijn zijn geschreven. Deze veronachtzaming is niet in het belang van de onderzoeker, noch van zijn onderwerp. De oorzaak ervan wijt hij aan de blijkbaar heersende misvatting dat 'Neo-Latijn een verwaterd afkooksel zou zijn van de klassieke Ciceroniaanse zuiverheid', die ertoe heeft geleid dat de filologie van het neo-latijn niet de plaats in het uni versitair en middelbaar onderwijs heeft gekregen die haar toekomt. Een veronderstelling die mogelijk nog opgaat voor de onderwijskundige situatie bij onze zuiderburen. In Nederland moet men helaas spreken van gebrekkige

en afnemende kennis van het latijn in het algemeen. Hoe dan ook, het probleem van de veronachtzaming is er niet minder om en wordt door de auteur met recht gesignaleerd. Ontsluiting van moeilijk toegankelijke — want in het latijn gestelde — teksten wordt een steeds zinvoller opdracht. Eeuwenlang is in West-Europa het latijn de taal van de wetenschapsbeoefening geweest; heeft men zich bij de overdracht van kennis, de ontwikkeling van nieuwe inzichten, de wetenschappelijke discussie, van deze taal bediend. In Nederland is deze traditie zelfs langer volgehouden dan in de omringende landen. Sluit men daarvoor de ogen dan gaat men voorbij aan een omvangrijk deel van ons intellectuele erfgoed. Het bieden van goede vertalingen — ik denk bijvoorbeeld aan de door P. H. Schrijvers voortreffelijk vertaalde en becommentarieerde uitgave van Justus Lipsius, *Over standvastigheid bij algemene rampspoed* (Baarn, 1983)—kan hier een oplossing bieden.

Dat De Smet in dit kader zijn keuze heeft laten vallen op persoon en werk van Beverland is niet vanzelfsprekend. De 'Zeeuwse Petronius' ontbreekt in het rijtje van grote namen. Beverland was in zijn tijd meer berucht dan bekend. Vanwege zijn godslasterlijke en obscene geschriften die hem, nog student zijnde, een veroordeling door de Leidse academische vierschaar opleverden, genoot hij een slechte reputatie. Min of meer doodgezwegen tijdens zijn leven, uitgeweken naar Engeland, waar hij in 1716 is overleden, raakte hij spoedig in vergetelheid. Tot voorkort was slechts in provinciale en zeer gespecialiseerde biografische woordenboeken het nodige over hem te vinden. De redenen waarom De Smet niettemin voor deze omstrede figuur kiest, worden door de auteur omstandig uiteengezet. Het leven en werk van Beverland is onderbelicht gebleven, omdat hij behoort tot de 'figuren die, te wijten aan hun conflicten met de kerkelijke overheid, reeds in hun eigen tijd in de obscure marge van de samenleving terechtgekomen zijn'. Getroffen door de grote belezenheid, humor en filosofisch engagement van de Zeeuwse vrijdenker, heeft De Smet zich gezet aan de bestudering van Beverlands hoofdwerk: *De Prostibulis Veterum* (over de prostitutie in de Oudheid). Deze studie heeft een doctoraal proefschrift (Brussel) opgeleverd en de voorliggende verhandeling moet gezien worden in het verlengde van dit doctorale onderzoek. De Smet beoogt ermee het verband weer te geven waarin genoemd werk van Beverland is ontstaan. Aangezien evenwel het proefschrift niet werd gepubliceerd, doet zich thans het merkwaardige feit voor dat wij wel kunnen beschikken over de achtergrondstudie maar niet over de tekst waar het eigenlijk om draait. Mogelijk dat in deze situatie spoedig verandering komt. Uit het literatuuroverzicht leid ik althans af dat de auteur voornemens is de basistekst of delen daarvan alsnog te doen verschijnen in de vorm van tijdschriftartikelen. Ik kan niet zeggen dat deze opzet de compositie van De Smets verhandeling ten goede komt. Het is geen doorlopend verhaal geworden, eerder een verzameling detailstudies die in onbestemde volgorde gegroepeerd zijn rond twee hoofdthema's: het leven van Beverland en diens opvattingen. Vooraf gaat een literatuurlijst met werken over Beverland. Na het levensverhaal volgen een mijns inziens overbodig jaartallenoverzicht van zes bladzijden en de bibliografie van werken van Beverland; een paragraaf met stilistische opmerkingen over de schrijver Beverland, alsmede een korte studie over de tekstgeschiedenis van *De Prostibulis* en een summier inhoudsopgave vormen de inleiding op het tweede hoofddeel. Achteraan zijn tenslotte opgenomen een iconografie van de hoofdpersoon en een appendix met uitgebreide fragmenten uit Beverlands werk, waarbij *De Prostibulis* merkwaardigerwijze ontbreekt.

Afgezien van de onbevredigende compositie is het boek van De Smet alleszins van waarde. Hij heeft zich alle moeite getroost om onze kennis van persoon en werk van Beverland aan te vullen en zonodig te corrigeren. Zijn gedegen onderzoek heeft een rijke oogst aan nieuwe gegevens opgeleverd, zowel bio- als bibliografisch. Bepaald indrukwekkend is het overzicht dat hij heeft

kunnen samenstellen van Beverlands geschriften, zowel in gedrukte vorm als in manuscript. Het oeuvre van Beverland is slechts zeer ten dele in druk verschenen, deels onder pseudoniem. Het onuitgegeven werk is verspreid geraakt over een groot aantal bibliotheken en particuliere verzamelingen, vooral in Engeland. Bepaald van belang is in dit verband de vondst in de British Library te Londen van Beverlands handgeschreven catalogus van het door hem verzamelde boekenbezit. Uit deze catalogus blijkt de omvang — tweeduizend delen — en de waarde van zijn bibliotheek, die door verschillende tijdgenoten, waaronder Constantijn Huygens jr., werd bewonderd. In 1693 zag Beverland zich uit geldgebrek genoodzaakt dit bezit te verkopen. Nadien beperkte hij zich tot het geven van adviezen en bemiddelde hij bij aankoop van boeken en ander materiaal voor Engelse verzamelaars, met name voor Hans Sloane, wiens collectie de basis zou vormen van de British Library. Beverland was in dit opzicht onmiskenbaar een autoriteit. Bekend is het aandeel dat hij heeft gehad in de verwerving van de bibliotheek van Isaac Vossius door de Leidse Universiteitsbibliotheek. Beverland was het type van de aartsverzamelaar: behalve boeken verzamelde hij zogenaamde naturalïen (mineralen, schelpen, opgezette dieren) en kunst. Voor verschillende Nederlandse kunstenaars trad hij op als agent. Zijn activiteit op dit punt blijft in de verhandeling van De Smet buiten beschouwing, maar verdient zeker een nader onderzoek.

Ook in zijn manier van omgaan met de literaire traditie was Beverland in de eerste plaats verzamelaar. Vanuit een kennelijke voorliefde — om niet te spreken van obsessie — voor het seksuele, verzamelde hij alle denkbare citaten die hij bij klassieke en andere auteurs over dit onderwerp kon vinden. Deze citatenverzameling met bijpassende illustraties, die hij deels uit bestaand werk sneed, deels speciaal voor dit doel liet vervaardigen door de graveur Jacob van Meurs, vormt de basis van zijn nooit gepubliceerde hoofdwerk *De Prostibulis Veterum*. Deze opzet lijkt in eerste aanleg niet af te wijken van wat in zijn tijd onder historici een gangbare methode was, namelijk een min of meer kritiekloze opsomming van alle vindbare uitspraken over het onderwerp van keuze. Deze methode, door Arnaldo Momigliano aangeduid met de fraaie term 'antiquarianisme', lijkt veel op de ook in onze tijd nog wel bekende werkwijze van de 'omgekeerde kaartenbak'. Het is de vraag of Beverland met zijn studie meer beoogde. Het antwoord daarop, in feite de kernvraag die De Smet zich stelt, is niet zo eenvoudig te geven. Los van de lacuneuze staat waarin de tekst is overgeleverd, doet zich het probleem voor welke waarde men moet hechten aan de nu eens provocerende, dan weer bezwerende of verhullende uitspraken van Beverland. Naar het schijnt was hij op latere leeftijd niet geheel bij zinnen en leed hij aan een soort achtervolgingswaan. Het staat echter geenszins vast wanneer deze ziekte zich voor het eerst openbaarde. Dat er reeds bij zijn tijdgenoten twijfels bestonden over de oprechtheid van zijn bedoelingen, is achteraf niet zo vreemd. H. L. Benthem bijvoorbeeld schrijft in zijn reisverslag na een ontmoeting met de omstreden banneling: 'Er glaubte selbst nicht was er *de peccato originali* geschrieben'. De Smet geeft een opmerkelijke draai aan deze uitspraak door te stellen dat 'Beverland niet letterlijk meende wat hij schreef, maar de waarheid tussen de regels aan de man bracht'. Maar De Smet is er dan ook van overtuigd dat er een systeem ten grondslag ligt aan Beverlands citatenverzameling. Voor De Smet is Beverland een filosoof. Weliswaar niet van dezelfde klasse als Spinoza of Leibnitz, maar toch een originele denker, wiens wijsgerige opvattingen men kan vatten in termen als erotisch pantheïsme, erotisch hedonisme of Epicurisme. Toegegeven, Beverland blijkt bij nadere beschouwing meer op de hoogte te zijn geweest van bijvoorbeeld het Spinozisme dan men op grond van zijn uitlatingen aanvankelijk geneigd zou zijn te veronderstellen. Maar zijn bekendheid met bepaalde opvattingen houdt nog geen aanvaarding daarvan in. En zijn voorkeur voor de denkbeelden van Epicurus

is gezien zijn verdere levenshouding eigenlijk heel voor de hand liggend. In zijn wel gepubliceerde geschrift over de erfzonde, bedoeld als een soort voorproef van *De Prostibulis*, betoogt hij dat de erfzonde niets anders is geweest dan de geslachtsdaad van het eerste mensenpaar. Ook deze stelling getuigt niet van originaliteit, want anderen — Agrippa von Nettesheim, R. Fludd — hadden haar eerder verkondigd. Het poneren ervan zou op zichzelf niet eens tot een rechtszaak hebben geleid. Veel meer heeft Beverland zich de woede van de predikanten op de hals gehaald door zijn anticlericale uitlatingen en door zijn twijfels over de authenticiteit van enkele bijbelpassages. Eruditie kan hem niet worden ontzegd. Dat hij libertijns van opvattingen was, is zeker. Maar een systeem-denker? De passages die De Smet hieraan besteedt, zijn boeiend om te lezen, maar overtuigen mij niet.

Th. J. Meijer

S. W. Verstegen, *Gegoede ingezetenen. Jonkers en geërfden op de Veluwe tijdens ancien régime, revolutie en restauratie (1650-1830)* (Dissertatie VU Amsterdam 1989; Amsterdam: VU Uitgeverij, 1989, x + 218 blz., ISBN 90 6256 821 1).

In de inleiding van het proefschrift waarop hij in 1989 aan de Vrije Universiteit promoveerde, constateert S. W. Verstegen terecht dat het recente, grootschalige onderzoek naar het stedelijke regentenpatriciaat in de zeegewesten ten tijde van de Republiek nog nauwelijks een pendant gevonden heeft in een bestudering van de rol van de adel op het platteland in de landprovincies (2). Wie nu verwacht en hoopt dat deze dissertatie een Gelders-rurale tegenhanger vormt van de inmiddels gerenommeerde Hollands-stedelijke elitestudies zal enigszins worden teleurgesteld. Want hoewel hij toch de indruk wekt deze studies tot voorbeeld te hebben genomen, behandelt Verstegen de edelen in het kwartier van Veluwe niet als een op zichzelf staande groepering waarvan het doen en denken in al haar facetten wordt bestudeerd, maar richt hij zich op één bijzonder aspect, namelijk de relatie tussen jonkers en ingezetenen op het Veluwse platteland. Daarbij beperkt hij zich ook niet tot het tijdvak van de oude Republiek. Met als uitgangspunt de begrippen van de socioloog Wichers tracht Verstegen na te gaan welke verschuivingen in de bezits- en machtsverhoudingen zich tussen 1650 en 1830 in dit deel van Gelderland hebben voorgedaan, met vanzelfsprekend speciale aandacht voor de ontwikkelingen tijdens de Bataafse-Franse periode.

Volgens het bestaande geschiedbeeld zou tijdens de Republiek de plattelandsbevolking in de oostelijke provincies in slaafse onderworpenheid hebben gezocht onder het tirannieke juk van uitbuitende, adellijke grootgrondbezitters. Deze voorstelling van zaken wordt door Verstegen wat de Veluwe betreft op overtuigende wijze bestreden. Op de vruchtbare kleigronden in de Velwezoom en langs de Gelderse IJssel overheerste inderdaad het grootgrondbezit van de jonkers, zo stelt hij, maar op de arme zandgronden in de rest van het kwartier was daarvan geen sprake. In die streken was het meeste land al sedert eeuwen in handen van de weinig welvarende, kleine boeren. De adel beheerste dus niet, om met Wichers te spreken, 'de toegang tot de grond'. Wat de jonkers daarentegen wel volledig in hun greep hadden, was het Veluwse plattelandsbestuur. Vanaf de zestiende eeuw waren zij er namelijk geleidelijk in geslaagd op lokaal niveau 'een oligarchisch, overherig en gesloten regime' (142) te vestigen, waarin geen plaats was ingeruimd voor de overige ingezetenen. Belangrijk was in dit opzicht de machtspositie die de adel zich verwierf bij zowel het uitzetten als het innen van de belastingen, een combinatie van